

Az a szélesebbkörű tudományos szakműveltség, amelyet mi az emberre vonatkozó tudományok munkására nézve szükségesnek tartunk, természetesen nem szerezhető meg olyan hirtelenében, mint ahogy azt az egyetemi tanári pályára igyekvő ifjú speciálisták kívánatosnak tartanak... S bár jelenleg egész felsőoktatásunk a korai specializációra van beállítva, ennek ellenére mégis meg vagyunk győződve, hogy a jövő fejlődés bennünket fog igazolni, mert a mai szélsőséges specializáció mellett a szellemi tudományok terén haladásról már jóformán szó sem lehet. Ami pedig a szubjektívizmus áltudományos irányát illeti, az tulajdonképp máris hitelét veszttette, mégha annak képviselői jelenleg a legfontosabb tudományos pozíciókat megszállva tartják is...

Ezek volnának azok a legfontosabb tudományos „világnézeti” ellentétek, amelyek közöttünk és ellenfeleink között fennállanak... Valószínűleg ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy ellenfeleink velünk szemben hirtelemében, de állandóan annyira elfeledkeztek a tudományos élet illem- és erkölcsstanának mindenütt érvényben lévő reguláiról...

Moór Elemér.

(*Deutscher Auszug*). Der zweite ugrisch-türkische Krieg. Vámbéry und seine Anhänger versuchten im vorigen Jahrhundert nachzuweisen, dass die ungarische Sprache und das ungarische Volk türkischen Ursprungs sei. Darüber entstand ein wissenschaftlicher Streit, der als ugrisch-türkischer Krieg genannt zu werden pflegt. Obgleich dieser Streit mit dem Sieg der Ugristen endete, erwachte der Vambérismus nach dem Weltkriege zu neuem Leben, jedoch mit dem Unterschied, dass die Zugehörigkeit des Ung. zu den ugrischen Sprachen von den Neovambéristen nicht mehr in Abrede gestellt wurde. Verf. beleuchtet die Umstände der Neubelebung des einmal schon diskreditierten Vambérismus, und skizziert in seinen Ausführungen den bisherigen Ablauf des mit dem Auftreten der Neovambéristen um die Frage der Herkunft des ungarischen Volkes von neuem ausgebrochenen und mit beispielloser Heftigkeit geführten Streites. Während vorher die Gegner Vambérys die in der Akademie der Wissenschaften vertretenen Linguisten mit Budenz an ihrer Spitze waren, versuchte nach dem Weltkrieg eben ein Klüngel von der in der Akademie vertretenen Linguisten Vámbéry zu modernisieren. Diese Richtung, die mit der sog. Geistesgeschichte viele gemeinsame Züge aufweist, kann in Anbetracht ihrer Methoden nur als Subjektivismus bezeichnet werden.

Széljegyzetek

1. **Embér, magyar.** Ismeretes, hogy a vadásznépek és az állattenyésztők kezdettől fogva patriarchalis szervezetben éltek, míg a patriarchalis szervezet a primitív földművelő népek sajátja volt. Arra nézve semmi kétség sincs, hogy a finnugor népek ősei az urali nyelvközösség korában még primitív halászok és vadászok voltak. Így tehát az is valószínű, hogy az összes finnugor népeknél kimutatható patriarchalis szervezet még az urali nyelvközösség korából származik. De az sem lehet kétséges, hogy a finnugor ősnép — mégha ezt bizonyos pesti kávéházakban másképp szeretnék is tudni — már bizonyos primitív növénytermeléssel is foglalkozott. Talán oly módon ismerkedtek meg a finnugorok a föld-

míveléssel, hogy rátelepedtek valami matriarchalis szervezetben élő primitív földművelő népre. Ennek bizonyítékként hivatkozhatunk a finnugor népek ősi medvekultuszára is, amely t. i. szintén az ősi eurázsiai matriarchatusban gyökerezik.¹ Ennek a matriarchalis szervezettű földművelő kultúra ráhatásának egyes finnugor nyelvekben — úgy látszik — bizonyos nyelvi nyomai is maradtak. Ilyesmink tekinthetjük, ha például a vogulok és osztjákok az „ember” fogalmát a „nő + férfi” összetétellel fejezik ki; ezekben az összetételekben t. i. az a feltűnő, hogy nem a „férfi” jelentésű szó áll elől, ahogy például a „szülők” fogalmának kifejezésére az összes finnugor nyelvekben már „apa + anya” jelentésű összetételek szolgálnak,² vagyis elől mindig a társadalmi szempontból fontosabb férfira vonatkozó szó áll. A matriarchalis szervezetben természetesen a nőnek van nagyobb társadalmi súlya, ezért az ilyen nép nyelvében például az ilyen *apa-anya* összetétel ebben a sorrendben elképzelhetetlen volna, arról nem is szólva, hogy a matriarchalis szervezettű népek még csak nem is ismerik az „apa” fogalmát.

Ezek a gondolatok Babay R. Ernőnek „Az ember-fogalom kifejezése az uráli nyelvekben” című cikkének (MNy. XXXVI. 113—118) olvasása nyomán támadtak bennem. Ebben t. i. egyebek között a mi *embër* szavunkat próbálja az említett matriarchalis ízü „nő + férfi” összetétellel magyarázni, de természetesen teljesen formalisztikusan, vagyis a kikövetkeztetett összetételnek művelődés- és östörténeti jelentőségét még csak nem is érinti. Sajnos magyarázata formalisztikus szempontból sem mondható teljesen kifogástalannak. Ugyanis ő a magyarban valami „nő” jelentésű **emb* szót kimutatni nem tud, de a feltevésének megfelelő **emër* szóalak sincs meg nyelvünkben. Babay t. i. az *embër* *b*-jét járulékos mássalhangzónak gondolja. Igaz, hogy ilyen járulékos *b*-hang *m* után nyelvünkben nem ritka, de *v a l a m e n n y i* idetartozó szónál-névnél: vagy a népnévből vagy pedig a régiségből a járulékhang-nélküli szóalak is kimutatható. Miért volna ebben a tekintetben ép az *embër* szó kivétel? Így, tehát az egész cikk csupán szerzője elméjének éles voltát mutatja a lelésben, vagyis ez a szómagyarázat csak afféle nyelvészeti poézis...

Persze a vélt összetétel kikövetkeztetett második eleme körül sincs minden teljesen rendben. Az *embër* szó *-ër*-jét t. i. Babay egybeveti a *R. mogy-er > magyar* szó *er*-jével is és ezzel kapcsolatban finnugor eredetű *er* szóról beszél (a 115. lapon); de már aztán a következő lapon az *embër* szóval kapcsolatban erről a feltételezett elemről így emlíkezik meg: „... az *-ër* (R. *-ür*, *-ir*) utótag pedig zárt *ë*-jével hangszabályszerű megfelelője a következő (rokonnyelvi) szók képzőtlen alapszavának...” Lát-nivaló, hogy szófejtőnk itt egy kis suskust követett el. T. i. a *magyar*-ral kapcsolatban — igen bölcsen — nyílt *e*-vel írta le a kikövetkeztetett szót, az *embër*-rel kapcsolatban pedig — a valóságnak megfelelően — már zárt *ë*-vel... Persze ezzel a műfogással a *magyar* névnek ez a *Zsirai*-nál is olvasható és, ha nem tévedek, még Budenztól származó etymológiája egy cseppet sem lett jobbá. Ez a magyarázat t. i. nincs tekintettel arra a körülményre, hogy a magyarság eredeti nemzetneve nem *magyar*, hanem *hét-magyar* volt; ez a kifejezés pedig népnévnek képtelen, ha a *magyar*-t *magy* „férfi”-nak értelmezzük. Ezenkívül pedig formai szempontból is tökéletesen elhibázottnak kell tekintenünk, mert hisz — amint említettük — nincs tekintettel az *ë* és *e* közötti hangtörténeti különbözőségre. Zsirai „Finnugor rokonságunk” c. kompilációjában ennek az elavult, hibás névmagyarázatnak a felújítása — úgy látom — az egytelen önálló

¹ V. ö. Alföldi András: Medvekultusz Euráziában. (NyK. 50, 1—17 és NNy. VIII. 192).

² A nép a *szüeim* helyett nálunk is többnyire az *apám-anyám* kifejezést használja. — Sőt az indogermán nyelvek közül a tochariban is *pacür-macür* „atya-anya” jelenti a szülőket.

nyelvészeti ötlet. Gyaníthatólag ezt a Zsirainál teljesen szokatlan, önálló gondolkodásra való törekvést méltányolta kellőképpen az igen t. tudományos Akadémia is, amikor a „Finnugor rokonságunk” című szép kiállítású képeskönyvet mint nyelvészeti remeket az akadémiai nagydíjjal koszorúzta meg. Persze Babay fejtegetéseiből, amint láttuk, hamarosan kitűnt, hogy Zsirainak az önálló gondolkodásra való törekvéssel ez esetben is kár volt annyira sietnie...

2. A „nomád” helynévadás kérdéséhez. Bizonyára sokan érezték már a hungarologusok közül a hiányát valaminő a német „Jahresberichte für die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie” című rendszeresen tájékoztató bibliographiához hasonló magyar kiadványnak. Nálunk ugyanis nagyon könnyen megeshetik, hogy valaki a legjobb akarát és a legnagyobb buzgalom mellett is figyelmen kívül hagy cikkeket, tanulmányokat... Tudományos irodalmunk eme hiányossága tulajdonképp a magyar tudományos kutatás fogyatékos megszervezettségét jelenti. Persze ez a szervezeti fogyatékoság egyes tudományos klikkekre még bizonyos, pillanatnyilag előnyösnek látszó lehetőségeket is jelent. Így például lehetővé teszi az agyonhallgatás taktikájának alkalmazását kellemetlen irányokkal és azoknak képviselőivel szemben... Semmiesetre sem valami ilyes „tudománypolitikai” célzat vezette azonban Kertész Manót, amikor „A magyar helynévadás történetéből” című igen figyelemreméltó tanulmányában (Nyr. 68, 33) nem emlékezett meg a folyóiratunkban megjelent „Magyar helynévtípusok” című cikkéről (NNy. VII. 110), mert hisz e kérdésre vonatkozó felfogásomat egyes, más helyütt olvasható töredékes nyilatkozataimból próbálta megállapítani. Mindamellet, mivel cikket Kertész Manó nem ismerte, tanulmányának bizonyos részleteivel, amelyekre nézve némileg más véleményen vagyok, nem tartom helyénvalónak részletesebben foglalkozni. Azt azonban mégis meg kell említenem, hogy fejtegetéseinek talán legfontosabb részével nem tudok egyetérteni. Ő ugyanis valamely emberi településnek ősi magyaros megnevezési módjában, amely szerint t. i. valamely személynév minden képző vagy egyéb szó hozzájárulása nélkül szolgál a hely megnevezésére, a primitív, prelogikus gondolkozási módnak egyik megnyilatkozását látja, amennyiben szerinte a névadók az ilyen esetekben a földet és tulajdonosát tökéletes egységnek fogták fel. Elvileg sem helyeselhető, hogy Kertész Manó felfogását primitív ausztráliai népek viszonyaira való hivatkozással akarja megtámogatni S o l y m o s s y Sándor kevésbé helyeselhető példaadása nyomán. A honfoglaló magyarság ugyanis semmiképp sem volt primitív népnek mondható. De ebben a vonatkozásban ezen elvi szempontnak részletesebb kifejtését is szükségtelennek látom. Rámutathatok ugyanis arra a tényre, hogy amikor nálunk ez az általam nomádoknak nevezett névadási mód virágjában volt, szó sem lehetett még egyéni földtulajdonról. Így tehát csakis valamely ottlakó emberről nevezhetek el ily módon egy települést (amint különben ez a körülmény a Kertész idézte adatokból is kitűnik), nem pedig a nem létező tulajdonosról...

A helynévadás ősi magyar módjára vonatkozó felfogásommal már csak Kertészen keresztül ismerkedett meg Szabó T. Attila, aki ezzel a kérdéssel a Magyar Nyelvtudományi Társaság egyik felolvasó ülésén foglalkozott (v. ö. MNy. XXXVI. 127). Ezért vele szemben először is meg kell állapítanom, hogy én mindig „nomád” vagy „magyaros” helynévadásról beszéltem, de soha „nomád” névadásról. Szabó T. Attila a nem olvasott fejtegetéseimmel szemben arra a megállapításra jut, hogy a „nomád névadás” szokása még ma is él. Ebben azonban téved. Emberi települések ugyanis a XII. század után is keletkeztek hazánkban, még pedig meglehetősen nagy számban. Az új településeket el is nevezték, de a XII. század után már sohasem az általam nomádoknak elkeresztelt

helynévadási módon. Legfeljebb másodlagosan keletkezett analógikus úton egyes esetekben ilyen „nomádos” névtípus (így például az egykori gömörmezei *Coradfolwa*-t ma már csak *Korlát* néven ismerjük). És ebben a vonatkozásban mit sem számít, hogy ilyen dülőnevek is akadnak ma, mint például *Kis Demeterné* (ezt magam is tudtam). Ezek a dülőnevek ugyanis egyszerű névlerövidülés útján jöttek létre például a (*Kis Demeterné földje* vagy *része* kifejezésből), amint az ilyen módon keletkezett dülőnevekre minden nyelvben van példa. Ellenben az Árpádkorban nem birtokrészt, hanem emberi települést elsődlegesen neveztek meg személynévvel, ami mégis csak egészen más valami...

3. Lator. Balassa József ilyen című cikkében (Nyr. 69, 1) sok példát hoz fel arra nézve, hogy a mai német *-er* szóvégnak régi német jövevényszavinkban mindig *-ár*, *-ér* felel meg. Ezért szerinte „a kfn. *loter*-ből, ha abban a korban kerül a magyarba, *lotár* lett volna.” A mai német *-er* képzőnek középfelnémet alakja *-aere* volt (< ófn. *-ári* < a latin *-arius*), ebből azonban a bajorban nagyon korán *-ár* származott; a magyar nyelv idevonatkozó jövevényszavai tehát különböző megfeleléseikkel arra mutatnak, hogy e szavak különböző korokban, illetve különféle német nyelvjárásokból kerültek nyelvünkbe. (A *bognár* szó például kétségtelenül bajor eredetű, míg a *hóhér* szó valószínűleg már egy középfelnémet nyelvjárásból való). A *lator* szó azonban nem tartozhatik e szavak közé; ugyanis e szó német megfelelőjének középfelnémet alakja is már *loter* volt (< ófn. *lotar* ~ angolszász *lodor*), így tehát ennek a magyar *lator* szó legrégebbi *lotur* alakja szabályszerűen megfelel, mert hiszen a középfelnémet hangsúlytalan *e*-t már nagyon korán *a*-nak ejtették a németben, ezt a hangot pedig *u*-val és *ü*-vel helyettesítették a magyarban. Ezek szerint alakilag a *lator* szónak a németből való származtatását hangtörténeti szempontból nem lehet kifogásolni. De a szó jelentése sem indokolja azt, hogy Balassával a latin *latro*-ból származtassuk. Szavunk ugyanis nagyon korán már családnévként is szerepel (v. ö. OklSz); ezért eredeti jelentése nem lehetett „rabló, gonosztevő”: ilyen jelentésű családnév ugyanis — amint ez könnyen érthető — nincs...

4. „Tudománypolitikai” székelkedések ... Folyóiratunk 1938. évfolyamában kénytelen voltam egy „Székelés vagy Szakálás” című cikket közzétenni, amelyet tulajdonképpen válasznak szántam egy ugyanilyen címen az EPhilK-ben megjelent cikkre. Cikkem közzétételét ugyanis Eckhardt Sándor, e folyóirat modern részének szerkesztője, megtagadta egy nagyon furcsa levél kíséretében, amelyet a pesti tudományos erkölcsök jellemzésére szintén jónak láttam lenyomatni. Ehhez még a következő megjegyzést fűztem hozzá: „A magam részéről ezután mindenestre nagy érdeklődéssel várom, hogy Mollay viszonyválaszában miként fogja szerkesztőjének franciás könnyedségű szakértelmét igazolni tudni”. A kiváló Mollay mester tényleg jelentkezett is. Elküldött ugyanis a címemre egy „Középkori soproni családnévek” című doktori disszertációt, amely a Schwartz Elemér szerkesztette „Német nyelvészeti dolgozatok” című gyűjtemény első számaként jelent meg. Most persze már én is tudtam, honnan fúj a szél. Mivel Schwartz Elemér nyelvészeti tudományát alkalmam volt itt egy ízben bemutatni (v.ö. NNY. VI. 37), senki sem csodálkozhatik azon, hogy ezen a téren Mollaynk sem vitte sokkal többre mesterénél... Ellenben a gall szellem magyarországi nagykövetének a velem szemben követett eljárása mégis egy kissé több mint szokatlan a tudományos világban. Mert hisz a EPhilK-ben, ahonnan a germanisztikát már jóformán teljesen sikerül kiszorítani, közzétették öt oldalnyi terjedelemben egy egyetemi hallgatónak germanisztikai vonatkozású érdek- és jelentőség nélküli zavaros irkafirkáját; az én helyreigazításomnak

a közzétételét azonban a kiváló szerkesztő megtagadta, annak ellenére, hogy a germanisztikában mégis csak volnék valaki... Nos igen, — úgy látszik — ez a fejlett sajtótechnika csupán a gall szellem egyik pesti megnyilvánulási formája...

Ami már most Mollay úgynevezett német nyelvészeti disszertációját illeti, az egész abból áll, hogy kiirdogálta és lenyomatta 10, azaz tíz soproni családra vonatkozólag a Házynál található adatokat. Hogy ennek tudományos szempontból mi az értelme és mi a német nyelvészeti jelentősége, annak Schwartz Elemér a megmondhatója... A tárgyalat tíz név nyelvészeti magyarázásával sok vesződsége a doktorandus úrnak semmi esetre sem volt; azokat ugyanis minden nyelvészeti tudás nélkül általában mindenki meg tudná magyarázni. Csupán egy név magyarázásához kellett volna némi kis nyelvészeti tudás; erről a névről azután Schwartz Elemér nagyratörő neveltje 9 oldalon keresztül hetet-havat egybehordott. Az ember feje valósággal megfájdul, ha azt a nyelvészeti zagyaléket olvasni kénytelen, anit a jeles doktorandus korábbi cikké védelmében egybehabart. De ennek vegyelemzésével nem akarom sem az olvasót, untatni, sem pedig a fiatal doktorban azt a gondolatot kelteni, mintha én vele német nyelvészeti kérdésekről vitatkozni volnék hajlandó, amikor ilyen vitát még mesterével sem lehetne folytatni, azon egyszerű oknál fogva, mert nem ért a német nyelvtörténethez... Ezt én itt annak idején részletesen és behatóan kimutattam. Megállapításaim helyességét maga Schwartz Elemér is elismerte akkor, amikor a „Nyugatmagyarországi német helynevek” című műve beharangozott II. kötetének megjelentetéséről kritikám hatása alatt lemondott (vagy pedig talán az Akadémia mondott volna le a kiadás kétes szerencséjéről?)... Sőt igen tiszteletre méltó önkritikával arról is lemondott, hogy akadémiai kiadású művével német nyelven is kompromittálja a magyar tudományt, amivel pedig egy időben szintén fenyegette a világot...

Ami már most ifjú schwartzi doktorunknak az állítólagos *Székeles* névre vonatkozó német nyelvészeti fejtegetéseit illeti, ezek érdekében az előbb előadottak értelmében nem tehetek egyebet, minthogy kijelentem, hogy azok elejétől végig badarságok. Mivel azonban nem akarok neki túlságosan nagy szíváfájdalmat okozni azzal, hogy elmeszüleményeit egy ex cathedra nyilatkozattal elintézem, tudománykájának és képességeinek mineműségét, valamint elmélkedéseinek teljes tudományos értéktelenségét más oldalról megvilágítva fogom bemutatni az állítólagos *Székeles* névvel kapcsolatban.

Felhívtam már a multkor is Mollay Károly úr becses figyelmét arra a körülményre, hogy a *Zekeles*, *Czekelusch*, *Zekalisch* stb. német névalakokból már csak azért sem lehet valami magyar *Székeles* névre következtetni, mert ilyen vagy ehhez hasonló családnév a magyarban sohasem volt, sőt hozzátettem, hogy ilyen családnév a magyarban ezért meg ezért nem is lehetett. Mit tesz erre a Schwartz-féle tudomány képviselőjében ifjú doktorunk? Egyszerűen gyerekes konoksággal újra elismétli, hogy de igenis a német névalakok tanusítják, hogy ilyen magyar név volt. Vagyis doktorunk nem jött még eddig rá arra, sőt valószínűleg a mestere sem, hogy a bizonyítandó nem lehet a tudományos gondolkodásban bizonyíték is. Sőt arról is meggyőződve látszik lenni, hogy a feleselés teszi ki a tudományos vitát...

Dicséretére legyen azonban mondvá, hogy utólag most már legalább annak kimutatását kísérli meg, hogy a magyarban lett volna valami *székelyes* melléknév (az előző cikkében ilyesmiről szó sem volt). Csak hogy persze a bizonyítás körül ismét némi kis hibák vannak. Decsi János a latin *siculisare* ige jenetését „székelyesködni, fortélyoskodni” kifejezésekkel adta ugyan vissza; alig lehet azonban kétséges, hogy a „székelyesködni” kifejezést a latin szó mintájára ő maga gyártotta, mert hiszen ez a szó semmiféle szövegből sem került még eddig elő. Legyen azonban Mollay

hite szerint, hogy volt ilyen magyar ige! Ebből az állítólagos igéből azonban ép oly kevésbé lehet valami „fortélyos” jelentésű *székelyes* melléknevet kikövetkeztetni, mint ahogy például *butás, ostobás, vakos* melléknevek sem voltak sohasem, bár *butáskodik, ostobáskodik, vakoskodik* igék vannak. Egyszóval az ifjú doktor nyelvészeti fogalmai kissé sötétek és homályosak, sőt mesterére való tekintettel mondhatnók úgyis schwartziak...

Első cikkemnek legfontosabb megállapítása annak a kimutatása volt, hogy a soproni polgármester nevét magyarok két ízben egymástól függetlenül hallomás alapján (Petrus dictus Zakalus) *Zakalus*-nak írták, vagyis nem elméleti következtetés, hogy a soproni polgármestert *Szakalos*-nak hívták, hanem tény. Eme kényelmetlen megállapításom ellen ifjú doktorunk fejlett schwartzi technikával már csak egy lapalji jegyzetben próbál hadakozni ilyenformán: „Ez ellen felhozott multkori adataimhoz még ezeket csatolom: 1530: *Edelleut und Zakel*; 1534: *den Zakeln* (Fontes rer. Transylv. VI. 211, 239)”. Vagyis az ifjú tudós a magyar *Zakalus* nevet *Székelyes*-nek szeretné olvasni és pedig azért, mert az erdélyi szászok a *székely* név szász megfelelőjét *Zakel*-nak is írták (!). Ami pedig az állítólagos „multkori” adatokat illeti, azok csak abból a hivatkozásból állanak, hogy Kézainál a *székelyek* *Zaculi* néven szerepelnek. Hogy ennek az írásos alaknak mi a magyarázata, nem tudom. Erre a névalakra azonban ifjú tudósunk, ha a logikus gondolkodásra csak némileg is képes, semmiesetre sem hivatkozhatott volna; ő ugyanis, amint ezt teljesen feleslegesen per longum et latum kifejtette, a *székely* névnek N é m e t h-féle magyarázatára esküszik, aki t. i. T h u r y nyomán e népnévet a török *sikil* „herceg” szóval szeretné kapcsolatba hozni. Ha azonban ez az etymologia helyes volna, ebben az esetben a Kézai-féle *zaculi*-t csak íráshibának lehetne minősíteni; tehát ifjú tudósunk nem hivatkozhatott volna rá. Sőt ha fel is tennők, hogy a *székely* név eredeti alakja *szakul* lett volna, valami magyar *Zakalus* névalak — a második *a* miatt — még ezzel a feltételezett alakkal sem volna kapcsolatba hozható. Ez olyan egyszerű igazság, hogy ennek részletesebb kifejtése felesleges volna; ifjú doktorunk pedig talán úgysem volna képes ezt megérteni...

Az előadottak szerint Mollay Károly nem tudományos okokból próbált „székelyeskedni”, hanem ő azzal csak mestere „tudománypolitikai” törekvéseit próbálta kiszolgálni... Örömmel értesültem írásműve bevezetéséből, hogy ebbeli fáradozásai már eddig is megfelelő méltánylásban részesültek, amennyiben a törekvő ifjú már külföldi, sőt belföldi kutatási ösztöndíjat is nyert... Én mindenesetre ajánlani tudnám, hogy még néhány évre küldessék ki Mollay Károly valamely külföldi vagy esetleg belföldi egyetemre germanisztikai tanulmányok végzésére. A logikus gondolkodást ugyan aligha tudná elsajátítani — az t. i. nem tanulható —, de a nyelvtudomány elemeivel idővel talán valahogy mégis csak tisztába jönne...

[Egy barátom, akinek ezt a cikket alkalmilag kéziratban megmutattam, óva intett annak közzétételétől, mondván, az Isten szerelméért legyek némiképp tekintettel a magyar felsőoktatás-ügy érdekére is, mert semmi kétség, hogy ezek után Melichék ezt az ifjú titánt is hamarosan egyetemi tanárnak fogják megtenni... No, lássuk csak...]

Moór Elemér.

(*Deutscher Auszug*). **Randbemerkungen.** — 1. — Es ist auch aus kulturhistorischen Gründen nicht wahrscheinlich, dass die alten Ungarn bei ihrem Patriarchat zur Benennung des Begriffes „Mensch“ eine Zusammensetzung in der Reihenfolge „Weib“ + „Mann“ verwendet hätten (in der Volkssprache ung. *embër* auch „Mann“), wie das von B a b a y angenommen wird; ausserdem kann die Ansetzung eines anorganischen

b nach *m* weder durch die Überlieferung noch durch die Volkssprache gerechtfertigt werden. Den zweiten Bestandteil der angesetzten Zusammensetzung möchte B. auch in dem ung. Stammes- und Volksnamen *magyar-megyer* wiedererkennen; ebenfalls unrichtig, denn er wirft das offene *e* in *megyer* und das geschlossene *ë* in *embër* zusammen.

2. — Die alten Ungarn haben Siedlungen einfach mit einem PN bezeichnet; darin möchte Kertész auf australische Analogien gestützt den Ausdruck jener primitiven praelogischen Denkweise erkennen, bei welcher Eigentum und Eigentümer als Einheit aufgefasst werden. Es ist aber auch schon prinzipiell unrichtig zur Erklärung altung. Verhältnisse die der modernen Primitiven heranzuziehen; die alten Ungarn waren durchaus nicht Primitiven. Auch war bei ihnen das private Bodeneigentum nicht vorhanden. — Moderne Flurnamen mit *Szabó* können zur Erklärung dieser Art der ONgebung auch nicht herangezogen werden; denn in der ältesten Zeit wurden mit PN immer menschliche Siedlungen bezeichnet, was seit dem 13. Jh. nicht mehr vorgekommen ist. Es ist daran festzuhalten, dass diese Art der Ortsbezeichnung in der nomadischen Lebensweise wurzelte.

3. — Was Balassa gegen die Herleitung des Wortes *loter* von mhd. *loter* anführt, ist nicht stichhaltig. Dem mhd. *-aere* > nhd. *-er* entspricht zwar *-ár, -ér* in den d. Lw. der ung. Sprache; das *-er* in *loter* geht jedoch nicht auf *-aere* zurück.

4. — Aus dem Zw. *székelyeskedik* „siculizare“ kann das von Mollay benötigte Adjektivum *székelyes* (vgl. NNy. X. 25) auch schon deswegen nicht erschlossen werden, weil in diesem die Ableitungssilbe *-skedik* ist (vgl. z. B. d. *-ler*). Auch die deutsche Schreibform *Zakel* für ung. *székely* erlaubt uns nicht den ung. FamN *Zakalus* (l. *sakáluš*) mit dem ung. Stammensnamen *székely* in Zusammenhang zu bringen.

Föld szavunk eredete

A magyar föld szót a nyelvészek majd német, illetve langobárd vagy gepida, majd előárja vagy finnugor eredetűnek tartották. Végül a Etymologiai Szótár szerkesztőjének, Melich Jánosnak legújabb véleménye szerint: „hang-, alak- és jelentéstaniilag is nem lehetetlen, hogy a föld a föl [ez valószínűleg csak sajtóhiba föl helyett] pars superior, das ober, die oberfläche‘ származéka.“

Vizsgáljuk meg Melich állítását az általa említett szempontok alapján:

1. Alaktani szempontból Melich föltevését a következővel támasztja alá: „a *-d* képzőre l. TMNy. 556, 556 is“. Csakhogy Simonyi ezeket a helyeken egyetlen egy példát sem idéz arra, hogy *határozószóból* is képződött volna ilyen *-d* képzővel főnév. Igaz ugyan, hogy a *fél ~ föl* szónak volt régebben főnévi 'superficies, oberfläche' jelentése, mely ma már csak a *tejfél* összetételben és a birtokos személyragos *főle* alakban található meg, de viszont sem régi nyelvünkben, sem mai nyelvjárásainkban sehol sincs legcsekélyebb nyoma annak, hogy a *föld* szónak is lett volna valamikor ily 'valaminek felső része' jelentése. A TMNy-ra való hivatkozás tehát egyáltalában nem erősíti Melichnek már hangtörténeti okból is elfogadhatatlannak bizonyult feltevését.

2. A Melich-féle felfogás szerint tehát a pogány magyarok azért